

Предраг Петровић

ТРИ УДЕЛА У БОЛУ

(САЊА САВИЋ МИЛОСАВЉЕВИЋ, МАРТИН УДИО, БЕДЕМ
КЊИГЕ, БЕОГРАД 2024)

Одлучивши да овогодишњу Награду „Београдски победник” додели роману *Мартиин удио* Сање Савић Милосављевић, жири је одабрао књигу која се храбро, одговорно и поетички промишљено суочава са трагичним искуством ратова деведесетих година прошлог века на просторима бивше Југославије. Та поетичка промишљеност најпре се очитује у изванредно изведеној композицији и упечатљивој језичкој изнијансираности. Три исповедне приче, две женске и једна мушка, свака стилски и лексички особена, у почетку делују као да немају много везе једна са другом. Али како роман одмиче, три гласа која се наизменично смењују, све више се тематски и смисаоно сучиљају, укрштају и допуњују, градећи целовиту и снажну визију личног и националног страдања. Исповедни фрагменти, који повремено делују као крхотине протеклих живота, постепено налазе место у наративном мозаику који се склапа пред читаоцем. Зато се роман *Мартиин удио* указује и као роман с тајном која се полако расплиће, али и као својеврсни роман о роману, са наглашеном поетичком самосвешћу о потреби и могућностима уметничког обликовања живота.



У оквирној причи пратимо стваралачку драму Иване, младе стрип цртачице, која тражи одговарајући наратив и естетику да би изразила нешто што проистиче из аутентичног, стварног живота, нешто за шта у почетку није сигурна шта би заправо било, да би, потом, то препознала у судбинама српских избеглица и прогнаника из Лике и Босне. Њено преиспитивање уметничких могућности и недоумица претвара се у трагање за сопственим животом, у интимну драму суочења са породичним односима и прошлошћу, са детињством и, коначно, са властитим, потиснутим избегличким искуством. Не желећи да ради на „пројекту” већ да створи проживљено уметничко дело, Ивана спознаје да нема неутралне и незаинтересоване уметности, али и то да стварност није довољна те да мора бити прожета имагинацијом, сновима и сећањима која ће структуру или „костур” претворити у живо, пулсирајуће уметничко биће. На овом, аутопоетичком плану, роман *Мартиин удио* суочава нас са низом актуелних питања која одређују позицију уметника у савременом тренутку – од питања слободе и одговорности аутора, потом важности националне самосвести те, коначно, могућности спознаје прошлости из особене, другачије, женске перспективе. Захваљујући томе што је јадна од нараторки стрип цртачица, у роман је вешто уткано и нешто од искуства и технике стрипа као и особене симболике боја, црвене, зелене и жуте, у вођењу и расплитању наративних гласова и животних судбина.

Није случајно што се роман отвара сказом возача Душана, чији исповедни фрагменти су највише језички уроњени у актуелну, непосредну стварност, као што је и пажљиво уведен почетак Мартине приче, која отпочиње након Иваниног сна о лисици која у запаљеној кући налази бебу. Мартина исповест, у којој се лична патња и напор да се опстане у временима великих историјских и друштвених ломова сустичу са националним страдањем, средишњи је део романа. У преплету емотивног и трагичног, достојанственог и пркосног, Мартина прича открива велике смисаоне и поетичке потенцијале женског виђења историјских дешавања и друштвене стварности, што још увек није довољно присутно у савременом српском роману. Својом борбом да опстане упркос свим недаћама које сналазе њену породицу, вером у живот која надилази свако зло, језичком и емотивном снагом којом казује о срећи и болу, Марта се приближава хероинама српске књижевности какве су Петрија у роману Драгослава Михаиловића или мајка у Албахаријевом *Мамцу*. У исповести ове храбре кројачице, која својим шнајдерским умећем покушава да повеже парчиће раширеног живота, суочавамо се, у великом временском и просторном распону, са националним трагедијама које су обележиле српски двадесети век,

од занемелости пред непојмљивим размерама уништења и страдања у Јасеновцу до крика у избегличкој колони пред Олујом, августа 1995. године.

Иако генерацијски и искуствено удаљене, исповести јунака постепено се уједињују у емотивно снажну повест о сеобама и изгубљеном завичају, али и о солидарности и доброту која надилази страдања. Све гушћа магла, за коју Душко не зна да ли се са планине спушта или куља из његовог желуца, стапа се са маглом која обузима Марту после смрти сина и мужа, жижак који пуцкета у паркету Иваниног стана, симболишући буђење њеног стваралачког бића, појављује се касније као знамење пулсирања новог живота у Мартиној утроби. Фрагменти појединачних исповести тако се постепено слажу у целину романа, који се, опет, својим тематским и смисаоним распоном придружује оном великом поетичком току српских романа о сеобама, дошљацима, беспућима и расељеним лицима заувек лишеним завичаја који нестаје у маглама историјских потреса. *Мартиин удио* томе додаје још једно важно питање које обележава наше постојање на размеђу векова – национално раслојавање па и могућност добровољног одрицања од националног идентитета зарад опстанак у новом, поратном друштву, симболизовано причом о Мартиној ћерки Љиљани која, све више одрођена од својих личких предака, наставља живот у Загребу.

„Један човјек колико значи, ја не знам. Два човјека су два бескраја. А колико је седамсто тисућа, ја не могу да разумијем”, размишља Марта када посети Јасеновац. Роман Сање Савић Милосављевић изванредан је уметнички продор у бескрајне просторе људског бола и интиме који нам, и поред вртоглавог развоја технологије, комуникација и вештачке интелигенције, и даље остају непознати, просторе које једино може спознати уметност речи. У бурним временима у којима живимо, романи који, попут књиге *Мартиин удио* Сање Савић Милосављевић, преиспитују питања слободе и одговорности, доброте и солидарности, чине нам се неопходним и драгоценим.